

SAMARBETSREGERINGENS MÖJLIGHETER OCH PROBLEM

Av universitetslektor FRIDTJOF FRANK GUNDERSEN

Om de djupgående förändringar, som regeringsskiftet i Norge inneburit för själva regeringsapparaten som sådan, orienterar i denna artikel universitetslektor Fridtjof Frank Gundersen. Särskilt uppehåller han sig vid de möjligheter till en i verklig mening nationell integration, som nu uppstår sig. Gundersen blev cand. jur. 1961, genomgick 1963 utrikesdepartementets aspirantkurs och var 1963—1965 sekreterare i utrikesdepartementet. Sedan 1965 är han universitetslektor vid universitetets i Oslo juridiska fakultet.

efterkrigstiden hade Arbeiderpartiet i sin argumentation försökt att påvisa den nödvändiga ineffektiviteten hos en regering bestående av partier med starka inbördes motsättningar såväl av social som kulturell och ekonomisk karaktär. De borgerliga partierna å sin sida försökte utan särskild lycka att påvisa, att de inbördes motsättningarna var små och att de därför nog ändå skulle klara av en regeringsbildning. Efter den korta borgerliga regeringsbildningen 1963 kom det in en ny och mera positiv syn på begreppet samarbete. Fler och fler menade, att samarbetet kunde bli fruktbart just *därför* att intressemotsättningarna var stora. Man påpekade det värdefulla i att en regering innehöll medlemmar med vitt skild bakgrund. Man framhöll, att meningsutbyten och belysning från olika sidor kunde vara positivt och idéskapande i motsats till den monopolitiska enighet och homogenitet som — i alla fall utåt — mer och mer präglade Arbeiderpartiet.

Utifrån en sådan positiv argumentation verkade samarbetsalter-

Tanken på att de borgerliga partierna måste samarbeta för att kunna framstå som ett samlat alternativ till Arbeiderpartiet, är icke ny i borgerlig efterkrigspolitik. Det nya som skedde under valkampanjen 1965 var emellertid, att de borgerliga partierna gick över från ett *negativt* till ett *positivt* samarbetsbegrepp. Under hela

nativet långt mera frestande och löftesrikt för väljarna, och Arbeiderpartiets gamla taktik med att påvisa motsättningar och olikheter mellan de borgerliga hade mist mycket av sin udd.

De första allvarliga försöken att värdera en samarbetsregerings positiva möjligheter kröntes alltså med en valseger. Efter ett halvt år med borgerligt styre kan det finnas anledning att försöka föra värderingen vidare. Vari består samarbetsregeringens möjligheter och var ligger dess begränsning?

Ökat nationellt medvetande

För det första har regeringsskiftet banat vägen för ett ökande nationellt medvetande hos den tidigare oppositionen. Det är helt mänskligt, att den del av väljarna som i en mansålder förgäves har stått i opposition, så småningom får en något distanserad och delvis negativt känslomässig attityd till staten och dess myndighetsutövare. Det är därför av betydelse för den nationella identitetskänslan och rättskänslan att det från tid till annan förekommer ett skifte i statens högsta ledning så att många grupper om möjligt förr eller senare blir representerade.

Just när det gäller de enskilda medborgarnas känsla av identifikation med samhället har regeringen på grund av den speciella norska kultursituationen en stor möjlighet att uträtta något. Det är nämligen ett faktum, att det stora flertalet

av väljarna på Sør- och Vestlandet under hela efterkrigstiden har stött de borgerliga partierna, särskilt Venstre och Kristelig Folkeparti. Deras politiska huvudfrågor har först och främst varit av kulturellt slag, sådana som språkfrågor, nykterhetsfrågan och frågan om den inre missionen. Høyre och Arbeiderpartiet har mera stått mot varandra i den gamla klasskampens kraftfält, och dessa två mera typiska stadspartier har huvudsakligen varit engagerade i ekonomiska frågor. Detta har medfört att huvuddelen av väljarna i södra och västra Norge har känt bristen på kontakt med regeringen. Deras politiska partier har haft litet inflytande, och även om en viss hänsyn har tagits till deras ideologiska huvudfrågor, har likväl urbaniseringen, sekulariseringen och materialismen skapat ett visst avstånd mellan dem och staten.

Det nya i dagens situation är att representanter för flertalet av befolkningen på Sør- och Vestlandet har fått plats vid samma regeringsbord som Høyre med dess urbana kultursyn och anknytning till näringslivet och den moderna industrialismen. Stadskonservatism och bygdekonservatism kan nu utväxla synpunkter, visa ömsesidig respekt och finna vägen till kompromisser. Denna dialog innebär en helt ny situation i norsk politik. I själva situationen ligger en möjlighet till nationell integration och en utmönstring av fördomar och tradi-

tionella känslomässiga motsättningar. De religiösa kretsarna på Sørlandet, språkfolket och nykterhetsfolket på Vestlandet, näringslivs- och tjänstemannakretsarna i städerna och icke minst bönderna, har alla en känsla av att de är representerade i landets regering. De har sina talesmän, och deras synpunkter betyder något, när avgörandena skall träffas. Detta utgångsläge är gynnsamt, därför att det skapar en positiv grundinställning till regeringens beslut. I de frågor, där enskilda grupper blir besvikna över regeringens politik, kommer det alltid att finnas borgerliga politiker, som står dessa grupper nära och som kan förklara de skäl, som låg bakom beslutet och att detta kanske likväl var en användbar kompromiss mellan motstridiga intressen.

Utmönstra klasskänslan

Men det är inte bara bland de borgerliga väljarna som samarbetsregeringen har ett gott utgångsläge när det gäller att lägga grunden till en bättre utvecklad känsla av integrerad samhörighet. Arbeiderpartiet har nämligen i sin valagitation ständigt understrykit mycket starkt, att partiet representerar *arbetarrörelsen* och att det skall försvara arbetarklassen mot de reaktionära krafter som kommer att göra sig gällande under en eventuell borgerlig regering. Genom denna skrämselfpropaganda har man hållit klasskänslan vid liv ge-

nom ett slags konstgjord andning, och det har grundlagt en känsla av skillnad mellan "vi och de andra". Genom att föra en politik, som i rimlig utsträckning tar hänsyn till fackföreningsrörelsen och arbetarnas intressen, kan koalitionsregeringen utföra en nationell gärning, om därigenom klasskillnaden utmönstras hos stora delar av den socialistiska väljarmassan. Fackföreningsrörelsen kommer genom självkritik att kunna uppdaga, att de "reaktionära krafterna" hör forntiden till, och att klassideologien inte längre har något existensberättigande.

Ökande identitetskänsla, nationell integration, allsidig belysning, synteser och nya synpunkter samt grundligare sakbehandling — allt detta är potentiellt positiva aspekter på ett borgerligt regeringssamarbete. Men självfallet är bilden inte bara rosenröd. Man får ingenting gratis. Särskilt är det lätt att tänka sig att en koalitionsregering kommer att ha svårt att driva en långsiktig planering. Tvärtom kommer det att vara frestande att lägga omstridda frågor på is. Det lättvindigaste kommer att vara att inta en pragmatisk attityd och gå från den ena frågan till den andra allt eftersom de tränger sig på. En sådan hållning utgör en fara för det politiska tänkandet och för utvecklingen av en politisk helhets-syn. Ännu farligare blir detta, om den politiska debatten samtidigt blir mindre allsidig och utmejslad.

Detta kan lätt inträffa, om de politiker inom koalitionen som är oeniga med regeringens politik av lojalitetshänsyn underlåter att komma med kritik av regeringen. Som ett praktiskt exempel kan nämnas, att de borgerliga partierna, särskilt Høyre, gick till valet 1965 med löften om en dynamisk skattepolitik (mindre progressiv beskattning), stopp för prisstegringen och bättre villkor för det privata sparandet. Om Høyre nu inte mäktar infria sina löften på grund av motstånd från koalitionspartierna, kommer partiet att stå inför valet mellan att utåt lojalt stödja regeringens politik eller att friskt och oavhängigt förfäktat sina ekonomiska grundprinciper. Här ligger ett politiskt dilemma som är av stor betydelse för jämvikten i samhällsdebatten. Det skulle vara mycket olyckligt från demokratisk synpunkt, om klart artikulerade politiska synpunkter av lojalitetshänsyn skulle falla bort ur den offentliga debatten.

En känd LO-representant uttryckte nyligen sitt bekymmer över att Høyre nu hade kommit med i ett förpliktande regeringsarbete i centrum. Vem skall då förfäktat näringslivets och arbetsgivarnas intressen, frågade han. Man menade, att för att skapa en viss jämvikt i samhället var det nödvändigt att en offentlig plädering ägde rum. Även om detta kan låta förnuftigt, är nog LO-representantens tankegång forntidsmusik. Det är idag in-

te realistisk politik att operera med en uppspaltning av väljarna i löntagare och arbetsgivare. Høyre har under senare år i stor utsträckning lösgjort sig från den handfulla män som behärskar styrelser och representantskap i vårt näringsliv. De politiska partierna måste i framtiden se intressena i ett vidare samhällsperspektiv utan att föra speciella intressegruppers talan. Detta hindrar inte att intressena kan betonas på olika sätt och att det skulle vara olyckligt, om regeringspartiernas politiska argumentation blev nyanslös, oengagerad och kompromissbetonad. Det kommer i Norge att bli av största betydelse för samarbetets utformning, att de borgerliga politikerna friast möjligt kritiserar regeringen, och att denna kritik betraktas som ett hälsotecken. En sådan kritisk hållning kan bidra till att sätta upp varningsmärken för regeringen, så att den inte hamnar i ett kortsynt, pragmatiskt kaos.

Kritikens vanskligheter

Även om förhållandevis ohämmad kritik av regeringen från de borgerliga koalitionspartierna kan bidra till att skapa en livligare och mera fruktbar politisk miljö, innebär en sådan hållning också en fara. Kritiken kan nämligen bidra till att skapa en oansvarig inställning hos regeringen. De olika statsråden och partiledarna kan lätt tendera att lägga skulden på koalitionspartierna, när de ställs inför

avgöranden som är impopulära bland deras egna väljare, samtidigt som de själva tar äran för det som är positivt. Vägen är inte lång till fraktionspolitik, där varje enskilt partis regeringsmedlemmar mera tänker på partiets ställning vid nästa val än på regeringen som helhet. Särskilt kan situationen i en valkampanj inbjuda till utbrytningar. Det enskilda statsrådets bristande identifikation med regeringen kan också leda till politisk överksamhet och bristande vilja att genomföra vallöften. Det kan te sig alltför enkelt att slippa undan vallöften under hänvisning till de övriga koalitionspartiernas ovilja. Detta kan slå tillbaka på förtroendet mellan väljarna och politikerna.

Under Arbeiderpartiets regeringstid hölls partiet samman av en stark disciplin och konstruktiv kritik kom sällan till allmänhetens kännedom. Den kom i bästa fall endast fram i inre uppgörelser inom partiet. Detta ledde till en något fantasilös och okritisk regering med få motförslag, men maskineriet var välsmort och effektivt, tekniskt sett.

Samarbetsregeringen har icke sin föregångares medel att upprätthålla disciplinen och står inför det stora problemet att hålla fyra partiapparater i takt med varandra genom att appellera till gemensamma intressen. De olika partierna har vitt skilda väljargrupper att ta hänsyn till, och de kan därför frestas att ge olika vallöften, kan-

ske löften som är inbördes oförenliga. Det är klart, att regeringssamarbetet till en viss grad måste inverka koordinerande på partiapparaterna och deras program. Regeringen kommer sannolikt att före valet 1969 utarbeta ett gemensamt långtidsprogram. Det enskilda partipolitiska programmet kan inte längre betraktas som något mer än synpunkter, som det enskilda partiet inom koalitionen ram vill göra sig till talesman för. Ett vallöfte från ett parti i en flerparti-regering måste därför få en annan innebörd än ett löfte från ett parti, som ensamt bildar regering. Arbeiderpartiet pekade på detta förhållande under den senaste valkampanjen och menade, att det demokratiskt sett var en fördel att rösta med Arbeiderpartiet, eftersom väljarna i så fall röstade på ett förpliktande program och inte på en önskelista inom en koalition. Synpunkten kan förefalla förnuftig, men det är väl från demokratisk utgångspunkt riktigare att se ett politiskt program som partiets försäkran om att programmets politiska synpunkter skall understrykas och förfäktas, innan de ansvariga myndigheterna träffar avgöranden genom intresseavvägningar. Det är mera demokratiskt och mera realistiskt att se ett partiprogram som en önskelista än som ett krav, som man vill ha genomfört oavkortat, kanske utan att ha full översikt över motstridande intressen.

Nytt förhållande väljare — politiker

Regeringssamarbetet mellan de fyra partierna har fört in ett nytt moment i norsk politik, nämligen en förnyelse i det personliga förhållandet mellan väljare och politiker. Om en väljare var missnöjd med en eller flera personer i Arbeiderpartiregeringen eller i stortingsgruppen, kunde han inte ge något adekvat uttryck för detta på annat sätt än genom den drastiska reaktionen att rösta på ett annat parti, alltså mot regeringen. Nu kan väljaren välja mellan fyra olika listor och kan ge uttryck för vilka politiska tendenser bland regeringspartierna, som han vill ge sitt stöd. Fördelningen av regeringsansvaret mellan fyra partier med var sin lista och var sitt program ger den enskilde väljaren större möjlighet att uttrycka sina synpunkter. Detta förhållande är givetvis koalitionspolitikerna på det klara med, och de kommer därför att tvingas att noga beakta sitt personliga förhållande till väljarna och inte — som hittills har skett alltför mycket — att bara ta hänsyn till partiledningen och anpassa sig efter denna.

Dessa betraktelser över samarbetsregeringens situation visar, att regeringsskiftet har lagt grunden

till stora förändringar i norsk politik. Förändringarna går så djupt, att det kommer att ta tid, innan de ger utslag i den praktiska politiken. Den nya regeringen har andra möjligheter än sin föregångare, och den har andra problem. Man skulle vilja önska att de borgerliga partierna var medvetna om dessa möjligheter och problem. Därtill krävs långsiktigt och perspektivrikt politiskt tänkande och debatt. Det är en besvikelse, att den principiella och praktiska problematiken kring samarbetsregeringens situation har debatterats och analyserats så litet i Norge. I längden räcker det inte med att bara improvisera sig fram. Skall regeringen hålla samman, måste den ha klart för sig sin uppgift i dagens samhälle. Den tog över efter en socialdemokrati, vars idéer hade mist sin livskraft. Om verket skall föras vidare, måste skutskepparmentaliteten i borgerlig politik ge vika för ett erkännande av koalitionen möjligheter att främja en nationell integration i en tid, då de små nationerna måste samla sina krafter för att inte bli utslätade, kulturellt och ekonomiskt. Vid valet 1965 krävde de borgerliga väljarna detta av sina politiker, och samarbetsregeringen har fått en god start.